

СТРУКТУРНА ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ

В. Г. ГОРНИК, доктор наук з державного управління, доцент
(Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського);

В. І. ДАРМОГРАЙ, доктор економічних наук, професор
(Міжрегіональна академія управління персоналом);

В. М. ПАНАСЮК, кандидат економічних наук, доцент
(Тернопільський національний економічний університет)

Анотація. Метою статті є характеристика змін соціальної сфери регіону під дією інформатизації. **Методика дослідження.** У роботі використано загальнонаукові методи: аналіз, синтез, індукція, дедукція, конкретизація, абстрагування, метод історичного й логічного дослідження. **Результати.** Теоретико-методологічну основу дослідження склали наукові праці з теорії інформаційної економіки та наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених. Інформатизацію соціальної сфери регіону розглянуто як процес перетворення соціально-економічної системи під дією технологічних факторів інформаційної економіки з метою оптимізації її функціонування, підвищення якості життя населення і формування інформаційної свідомості. **Практична значущість результатів дослідження.** Вплив інформатизації на економічну сторону соціальної сфери регіону прослідковано через призму загальних та індивідуальних дій інформатизації на структуру суб'єктів і процесів соціальної сфери регіону. У результаті інформатизація дозволяє розширювати кордони діяльності суб'єктів соціальної сфери регіону, трансформує відносини власності й підсилює конкуренцію, сприяє зростанню виробництва та появі нових послуг, змінює базові процеси.

Ключові слова: інформатизація, соціальна сфера, регіон, трансформація, структура, зміни.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. Інформаційна економіка не є відокремленим явищем та суттєво впливає на всі сфери народного господарства різних країн. Соціальна сфера регіону також є складовою частиною економіки країни, і відповідно, також схильна до впливу інформатизації, як і інші сфери економіки.

Трансформаційні структури соціальної сфери регіону – об'єкти, які під впливом інформатизації виявляються у створенні нових структур або вдосконаленні структури соціальної сфери, зміні підпорядкування, розміщення, частин та елементів суб'єктів. Дана група включає інфраструктурні зміни. Зміни структурних процесів надання послуг соціальної сфери під впливом інформатизації зачіпають послідовність і склад стадій та етапів виконаних робіт, набір процедур, спектр технічних засобів, способи та види взаємодії

учасників процесів. До цієї групи належать інституціональні зміни. За нинішнього рівня розвитку інформаційних технологій та засобів комунікацій територіальні кордони дій організацій сьогодні не обмежені їх місцезнаходженням, тому фактичні місця розташування організацій соціальної сфери регіону стають менш значимими. Відбувається віртуалізація економіки й утворюються віртуальні організації, у тому числі й у соціальній сфері регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі визначення ролі та місця інформатизації у трансформації соціальної сфери регіону розглянуто праці зарубіжних учених: Д. Белла, Дж. Гелбрейта, М. Кастельса, І. Масуди, Ф. Махлупа, Д. Норта, Є. Тоффлера.

Дослідженням процесів інформатизації в українському суспільстві займалися такі вчені, як В. І. Пожуєв, А. Гор, Г. М. Красноступ, К. І. Беляков, В. М. Брижко, В. Д. Гавловський, І. В. Арістова, В. С. Цимбалюк, М. Я. Швець.

Автори акцентують увагу на впливі інформатизації на економіку країни загалом або на окремі її галузі. Дефіцитом концептуальних підходів вивчення впливу інформатизації на трансформацію соціальної сфери регіону обумовлено вибір теми дослідження.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є характеристика змін соціальної сфери регіону під дією інформатизації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В умовах інформатизації на перший план виходить такий специфічний об'єкт власності, як інформація. Відбувається трансформація відносин власності, які виступають стержневими економічними відносинами. Економічний аспект категорій «власність» полягає в тому, що вона є одним із головних засобів реалізації індивідуальних, групових і суспільних інтересів. Можна виокремити три напрями впливу інформатизації на трансформацію в соціальній сфері регіону:

- поява нового виду власності – віртуальної власності;
- поява нових об'єктів (доменні імена, цифрові й віртуальні об'єкти, віртуальна валюта);
- зміна характеру відносин щодо власності.

Інформатизація розширює діапазон об'єктів власності, і це є другим напрямом її впливу на трансформацію відносин власності в соціальній сфері регіону. Наприклад, доменні імена в Інтернеті є новим об'єктом відносин власності, які виникли завдяки інформатизації.

Інформаційні технології дали старт виробництву й розповсюдженню цифрових і віртуальних об'єктів. Програмне забезпечення, електронні книги, відеофайли та інше є цифровими об'єктами, які створені за допомогою ІКТ та не мають фізичного аналога. Їх застосування широко розповсюджено і в соціальній сфері: у бібліотеках з'явилися електронні книги, інтерактивне навчання проводиться за допомогою відеоматеріалів, для ведення історії хвороби використовують спеціальні програми. Проникнення комп'ютерних технологій у повсякденне життя породжує таке явище, як віртуальна реальність, тобто «комп'ютерна симуляція реальних речей і вчинків» [1].

Слідом за віртуальними об'єктами виникають віртуальні гроші, які не існують у природньому світі, але мають вплив на економіку.

Це не просто національна валюта або іноземна (умовні одиниці), за допомогою яких здійснюється безготівковий розрахунок, а абсолютно нові віртуальні валюти. Прикладом створення віртуальних валют є біткоїн (bitcoin), лайткоїн (litecoin), піркоїн (peercoin) – децентралізовані криптовалюти, отримані шляхом вирахування коду. Особливість таких валют – відсутність будь-якого централізованого регулятора, який займається емісією, ліквідністю, регуляцією курсу валют і псевдоанонімністю або анонімністю транзакцій.

Ідея віртуальної валюти як валюти майбутнього, без сумніву, є цікавою та може мати перспективу в майбутньому. Проте, слід визнати, що нині такий спосіб платежу не може виступати вагомим конкурентом традиційної грошової системи, тим паче бути засобом платежу в соціальній сфері.

Третій напрям змін відносин власності полягає в тому, що інформатизація вносить зміни в соціально-економічний характер відносин власності. У віртуальній економіці переважає безготівкова власність. Особливість даної власності полягає в тому, що об'єкти легко змінюють свого власника, вони деперсоніфіковані [2].

Інформатизація трансформує самого робітника соціальної сфери й умови його праці. Вона створює нове покоління кадрів, які не зациклені на паперовій роботі, здатні адаптуватися до змін умов на ринку праці. В умовах інформатизації економіки виникає концепція мобільного офісу – робочого місця без прив'язки до фізичного об'єкта (місця роботи), що дозволить працівнику завжди залишатися на зв'язку, бути залученим у роботу під час відрядження, у дорозі, на засіданні, скорочувати транзакційні витрати, оперативно реагувати на зміну ситуації. Застосування сучасних ІКТ-технологій є обов'язковою умовою існування мобільного офісу.

Інформатизація покликана полегшити людині виконання рутинних операцій, спростити задачі, розширити можливості моделювання і наглядного подання необхідних процесів і предметів. У процесі інформатизації відбувається автоматизація процесів, які раніше виконували робітники з низьким рівнем кваліфікації. Нині продаж білетів на транспорт, оплата товару в магазинах та інші подібні операції частіше здійснюються за допомогою електронних машин. Тож, люди змушені підвищувати рівень своєї освіти, щоб претендувати на

більш високі посади, що потребують знання і вміння, які ще непідвладні комп'ютеру, так як роботу, що не потребує кваліфікації, уже можуть виконувати машини.

Поява у структурі соціальної сфери регіону нових елементів викликає багаточисленні трансформації у процесах надання послуг соціальної сфери. Глобалізація інформаційної економіки робить більш напруженою конкуренцію. Інформаційна економіка надає можливість отримувати послуги соціальної сфери, наприклад вивчення іноземної мови дистанційно від контрагентів, які знаходяться в будь-якій точці світу. Це загострює конкуренцію не тільки на внутрішньому ринку, але й на міжнародному.

Інформатизація змінює ціноутворення на послуги в соціальній сфері регіону. Із приходом ІКТ у соціальну сферу відбувається переміщення механізму ціноутворення у віртуальне інформаційне поле. Ціноутворення – це процес установа кінцевих цін, ураховуючи декілька факторів: собівартість (кількість матеріалів, які потрібно витрати на надання послуги, розмір професійного внеску робітника, який надає послуги), ціни конкурентів, цінність даної послуги для споживача. До появи Інтернету вивчення цін конкурентів було складним і супроводжувалося значними транзакційними витратами [3].

Застосування ІКТ сприяє ранжуванню послуг соціальної сфери регіону: можливості участі споживача у визначенні параметрів бажаної послуги та її реалізації під конкретного споживача. Під час переходу до інформаційного суспільства з'являються додаткові можливості, що дозволяють ураховувати інтереси окремої людини й суспільства загалом. Сьогодні індивіди можуть самостійно вирішувати, на що витратити свій час, яким розміром послуг скористатися.

Із приходом інформаційних технологій в економіку підхід до управління, який став традиційним, змінюється новим, для якого характерна поява соціально-цифрових інститутів управління і велика свобода дій. Система прийняття рішень за нового підходу будується на досягненні консенсусу, а не на підпорядкуванні та виконанні команд, регламенти замінюються рекомендаціями й погодженням. Інформатизація дозволяє покращити інформаційне забезпечення, а отже, знижує невизначеність для механізму регулювання.

ІКТ змінює форми взаємодії між людьми. Вони дозволяють одночасно створювати велику кількість зв'язків. Для забезпечення комунікацій із декількома партнерами достатньо мати доступ до Інтернету, який надає можливість суб'єктам, що розміщені на великій відстані, знаходити спільні інтереси, об'єднує для рішення схожих проблем, реалізує проекти, навіть не зустрічаючись у реальному світі. За таких умов зростає значення співпраці та особливо актуальним стає питання мережевої взаємодії держави, бізнесу й асоціації громадянського суспільства.

Результатом застосування нових інформаційних інструментів у процесі отримання інформації в соціальній сфері стало розширення джерел отримання інформації, підвищення її доступності, збільшення швидкості отримання і полегшення прийняття рішень. Наприклад, додатки для смартфона, плеєрів, планшетів дозволяють мати під рукою засоби для отримання необхідної інформації.

Упровадження інформаційних технологій, необхідних для заміни ручної праці автоматизованою, передують їх створенню, вимагаючи визначних інтелектуальних ресурсів. Інформатизація направлена на мінімізацію шкідливої дії людського фактору, але, між тим, управління машинами здійснює людина, вона має програму, приймає рішення, аналізує ситуацію, контролює процес, а отже, роль людини є першочерговою. Усвідомлення того, яку важливу роль індивід може відігравати в розвитку економіки, привело до переорієнтації робочої сили до збільшення людського потенціалу для забезпечення економічного й технологічного прогресу [4].

Активне підтримання різносторонніх контактів сприяє виникненню нових інформаційних продуктів. За допомогою розширених комунікаційних можливостей з'являються нові перспективи навчання та отримання знань, що має особливу цінність у сучасному світі й надає додатковий імпульс для ефективної роботи.

Загальну дію інформаційної економіки зафіксовано у двох аспектах соціальної сфери регіону. Інформатизація суттєво впливає на появу нових відносин власності, зміни принципів роботи з інформацією у зв'язку з новими інструментами і на утворення нових концепцій у секторі освіти, що багато в чому пов'язано зі зростанням ролі знань у сучасній економіці.

Специфічні структурні зміни відбуваються всередині соціальної сфери регіону та включають як об'єктивні, так і процесні зміни: виникнення нових послуг, організаційних, технологічних та інших заходів і методів.

Інформатизація економіки комплексно впливає на елементи структури соціальної сфери. Утворюються нові сучасні обладнання, які розширюють перелік послуг соціальної сфери, виникає можливість для отримання послуг через Інтернет (он-лайн відеоконсультації, дистанційне навчання, дистанційна зайнятість, віддалена робота).

Нові технології сприяють появі нових інститутів, інститути ІКТ стають складовими інфраструктурними елементами соціальної сфери, забезпечують розширені можливості в комунікації, аналітиці, діагностиці й т. п.

Інформатизація не обмежується впровадженням комп'ютерної техніки. Структурна трансформація соціальної сфери регіону під впливом інформатизації економіки виявляється у змінах складу процесів надання послуг соціальної сфери, швидкості та якості їх виконання. Усередині процесу відбуваються оптимізація, ущільнення і деталізація робіт, ліквідація застарілих елементів процесу й поява нових (запис до лікаря, замовлення документів, лікувальних препаратів, книг, білетів через Інтернет). Використання комп'ютерного моделювання процесів дозволяє знизити невизначеність, запустити весь механізм віртуально й, спираючись на результати експерименту, побудувати ефективну модель.

Дія інформатизації виявляється в розширенні функцій організації соціальної сфери регіону. Наприклад, бібліотека сьогодні це не просто пункт видачі книжок, а ще й центр загального доступу до цифрових продуктів і послуг. Обладнання бібліотек комп'ютерами з доступом до Інтернет дозволяє підвищити комп'ютерну грамотність населення, навчити читача самостійно орієнтуватися в масиві інформації та отримувати необхідні дані, створити доступні цифрові послуги для осіб, які не мають змоги придбати персональний комп'ютер. Бібліотека стає не тільки дистриб'ютором інформації, але й виробником нових цифрових інформаційних ресурсів для науки, освіти, організації дозвілля.

Безумовно, поява нових функцій в організаціях соціальної сфери регіону не означає зникнення тих, що існували раніше, але в умовах

нової інформаційної економіки звичайні речі набувають нове значення.

Завдяки розвитку ІКТ освіта стає інклюзивною, тобто доступна для всіх, хто бажає її отримати, у тому числі й для людей з обмеженнями. Отже, застосування інформаційних технологій підвищує якість життя людей, дозволяє гуманізувати освіту та зробити її без виключень. Інформатизація освіти повинна випереджати інформатизацію інших напрямів суспільної діяльності, тому що в цій сфері закладаються соціальні, психологічні, загальнокультурні та професійні передумови інформатизації суспільства. Саме тому соціальна сфера, а особливо освітня складова, повинна виступати локомотивом, інженером технологій і механізмів нового постіндустріального суспільства.

У соціальній сфері регіону можна найбільш яскраво визначити синергію двох концепцій економічної теорії. З одного боку, теорія економіки знань виявляється в соціальній сфері, так як вона поштовхує до соціального та інституціонального аспектів розвитку економіки. З іншого боку, тенденції до інформатизації суспільства роблять інформаційні технології невід'ємною частиною процесу надання послуг соціальної сфери, що забезпечує прояви закономірностей економіки в соціальній сфері регіону.

Інформатизація, як і будь-який процес, на соціальну сферу регіону впливає як позитивно, так і негативно. Виходячи зі специфіки соціальної сфери регіону й базуючись на ключових проблемах інформатизації соціальної сфери, слід виділити: цифрове партнерство, відсутність інституціонального проектування впровадження ІКТ та дефіцит статистичних показників, оцінюючих структурну трансформацію соціальної сфери регіону в ході інформатизації. Ці проблеми потребують постійного вирішення на підготовчому етапі інформатизації соціальної сфери регіону.

Ключовими проблемами інформатизації, які ускладнюють ефективність проникнення ІКТ у соціальну сферу регіону, є:

по-перше, це цифрова нерівність, яка виявляється в різній доступності ІКТ для різних верств населення. Цей фактор суттєво відображається на адаптації людини в сучасному суспільстві, відчиняючи або скорочуючи його перспективи самореалізації й особистісного розвитку;

по-друге, відсутність процедури інституціонального проектування впровадження ІКТ

у соціальну сферу регіону перешкоджає формуванню інституціонального середовища, яке постає основою для побудови ефективних економічних систем і процесів у регіоні.

Розширене використання ІКТ у соціальній сфері регіону потребує відповідного методичного забезпечення, наповненого рекомендаціями щодо організації трансформаційних процесів і підготовки середовища до застосування нових технологій, які дозволять уникнути відхилення від плану інформатизації.

Важливою проблемою є зведення інформатизації в ранг самоцілі без прив'язування до якості наданих послуг. Застосування ІКТ не гарантує досягнення позитивного ефекту від використання нових технологій. Повсюдне використання ІКТ не гарантує досягнення позитивного ефекту від використання нових технологій. Комп'ютеризація процесів, яка виконувалася раніше, без критичного аналізу й налагодження роботи призводить до автоматизації виконаних процесів, неактуальних у нових умовах, і необгрунтованої затримки прийняття рішень багатьох проблем через неефективне використання існуючих ресурсів і відсутність сучасних адекватних ситуаційних методів управління;

по-третє, існує проблема відсутності достатніх і детальних статистичних показників, які відображають застосування ІКТ у соціальній сфері, що ускладнює проведення аналізу впливу ІКТ на розглянутий елемент економічної системи.

Не дивлячись на визначені проблеми, інформаційний сектор економіки розвивається, відбувається формування інформаційного середовища, у якому мобільний зв'язок та Інтернет є загальнодоступними. Таке середовище стає передумовою до перетворення й активізує структурну трансформацію в соціальній сфері послуг.

Важливим фактором є той факт, що сучасне покоління, зростаючи на цифрових новинках, відноситься до нових технологій як до помічників, інструментів, що здібні підвищити якість життя, тоді як більш старше покоління часто сприймає нові технології як джерела ускладнення звичних процесів.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. За інформатизації інформаційні технології стають доступними для застосування в

соціальній сфері регіону. Ефекти від структурної трансформації соціальної сфери регіону, що викликані інформатизацією, у разі правильного використання спроможні подолати кризове становище соціальної сфери нашої країни. Упровадження інформаційних технологій у соціальну сферу регіону стимулюватиме перехід до суспільства знань (інформаційного суспільства). Посилення інформатизації соціальної сфери регіону може стати драйвером сучасного інформаційного суспільства, тому це явище потребує подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вахович І. М. Інформатизація як важливий чинник капіталізації економіки регіонів України / І. М. Вахович, С. О. Пиріг, О. А. Нужна // Економічний форум. – 2016. – № 3. – С. 86–91.
2. Хомерікі О. А. Інформатизація освіти як напрям глобалізаційних процесів: проблеми і перспективи / О. А. Хомерікі // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2013. – № 2. – С. 19–24.
3. Пожуєв В. І. Інформатизація як ресурс розвитку сучасного українського суспільства / В. І. Пожуєв // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2009. – Вип. 38. – С. 4–11.
4. Machlup F. The production and Distribution of Knowledge in the United States / F. Machlup. – N. J. : Princeton University Press, 1962. – 416 p.
5. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл. – Москва : Academia, 1999. – 956 с.
6. Тоффлер Э. Адаптивная корпорация. Новая постиндустриальная волна на Западе : антология / Э. Тоффлер ; под ред. В. Л. Иноземцева. – Москва : Academia, 1999. – С. 451–462.

REFERENCES

1. Vakhovych, I. M., Pyrih, S. O. & Nuzhna, O. A. (2016). Informatyzatsiia yak vazhlyvyi chynnyk kapitalizatsii ekonomiky rehioniv Ukrainy

- [Informatization as an important factor of the capitalization of the economy of the regions of Ukraine]. *Ekonomichnyi forum – Economic forum*, 3, 86–91 [in Ukrainian].
2. Khomeriki, O. A. (2013). Informatyzatsiia osvity yak napriam hlobalizatsiinykh protsesiv: problemy i perspektyvy [Informatization of education as a direction of globalization processes: problems and perspectives]. *Visnyk Akademii pratsi i sotsialnykh vidnosyn Federatsii profspilok Ukrainy – Bulletin of the Academy of Labor and Social Relations of the Federation of Trade Unions of Ukraine*, 2, 19–24 [in Ukrainian].
 3. Pozhuiev, V. I. (2009). Informatyzatsiia yak resurs rovytku suchasnoho ukrainskoho suspilstva [Informatization as a resource of con-temporary Ukrainian society]. *Humanitarnyi visnyk ZDIA – Humanitarian Bulletin ZDIA*, 38, 4–11 [in Ukrainian].
 4. Machlup, F. (1962). *The production and Distribution of Knowledge in the United States*. N.J. : Princeton University Press.
 5. Bell, D. (1999). *Hriadushchee postyndustrialnoe obshchestvo. Opyt sotsyalnoho prohozyrovanyia [The future postindustrial society. Experience of social forecasting]*. Moscow : Academia [in Russian].
 6. Toffler, E. (1999). *Adaptyvnaia korporatsiia. Novaia postyndustrialnaia volna na Zapade: Antolohiia [Adaptive corporation. A new post-industrial wave in the West]*. (V. L. Ynozemtsev, Ed.). Moscow : Academia [in Russian].

В. Г. Горник, доктор наук по государственному управлению, доцент (Таврический национальный университет имени В. И. Вернадского); **В. И. Дармограй**, доктор экономических наук, профессор (Межрегиональная академия управления персоналом); **В. Н. Панасюк**, кандидат экономических наук, доцент (Тернопольский национальный экономический университет). **Структурная трансформация социальной сферы региона в информационной экономике.**

Аннотация. Целью статьи является характеристика изменений социальной сферы региона под действием информатизации. **Методика исследования.** В работе использованы общенаучные методы: анализ, синтез, индукция, дедукция, конкретизация, абстрагирование, метод исторического и логического исследования. **Результаты.** Теоретико-методологическую основу исследования составили научные труды по теории информационной экономики и научные публикации отечественных и зарубежных ученых. Информатизация социальной сферы региона рассмотрена как процесс преобразования социально-экономической системы под действием технологических факторов информационной экономики с целью оптимизации ее функционирования, повышения качества жизни населения и формирования информационного сознания. **Практическая значимость результатов исследования.** Влияние информатизации на экономическую сторону социальной сферы региона прослежено через призму общих и индивидуальных действий информатизации на структуру субъектов и процессов социальной сферы региона. В результате информатизация позволяет расширять границы деятельности субъектов социальной сферы региона, трансформирует отношения собственности и усиливает конкуренцию, способствует росту производства и появлению новых услуг, меняет базовые процессы.

Ключевые слова: информатизация, социальная сфера, регион, трансформация, структура, изменения.

V. Gornik, Dc. Public Administration Sci., Docent (Vernadsky State Taurida National University); **V. Darmogray**, Dc. Econ. Sci., Professor (Interregional Academy of Personnel Management); **V. Panasyuk**, Cand. Econ. Sci., Docent (Ternopil National Economic University). **Structural transformation of the social sphere of the region in the information economy.**

Annotation. Purpose. Characterized by changes in the social sphere of the region under the influence of informatization. **Methodology of research.** The objectives of the article implemented by using the following research methods: analysis, synthesis, induction, deduction, concretization, abstraction, the method of historical and logical research. **Findings.** Theoretical and methodological basis of the research consisted of scientific works on the theory of information economics and scientific publications of domestic and foreign scientists. Informatization of the social sphere of the region

is considered as a process of transformation of the socio-economic system under the influence of technological factors of the information economy in order to optimize its functioning, improve the quality of life of the population and the formation of information consciousness. **Practical value.** Influence of informatization on the economic side of the social sphere of the region was observed through the prism of general and individual actions of informatization on the structure of subjects and processes of the social sphere of the region. As a result, informatization allows to expand the boundaries of activity of the subjects of the social sphere of the region; transforms ownership relations and strengthens competition; contributes to the growth of production and the emergence of new services; modifies the underlying processes.

Keywords: informatization, social sphere, region, transformation, structure, changes.